

Sygn. akt II CSK 317/08

POSTANOWIENIE

Dnia 7 listopada 2008 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Gerard Bieniek (przewodniczący)

SSN Mirosław Bączyk

SSN Marian Kocon (sprawozdawca)

w sprawie z wniosku W. T.

przy uczestnictwie G. T. i M. T.

o wpis prawa użytkowania wieczystego w księdze wieczystej KW nr [...],

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym

w Izbie Cywilnej w dniu 7 listopada 2008 r.,

skargi kasacyjnej wnioskodawcy

od postanowienia Sądu Okręgowego w P.

z dnia 18 grudnia 2007 r.

oddala skargę kasacyjną.

Uzasadnienie

Sąd Rejonowy w O. postanowieniem z dnia 15 października 2007 r. oddalił skargę wnioskodawcy W. T. na orzeczenie referendarza sądowego, którym oddalono wniosek wnioskodawcy o wpisanie jego, na podstawie art. 124 ustawy z dnia 28 lutego 2003 r. - Prawo upadłościowe i naprawcze, w dziale II księgi wieczystej Kw nr [...], jako jedyne go użytkownika wieczystego nieruchomości, dla której prowadzona jest ta księga. U podłoża tego rozstrzygnięcia legł pogląd, że ogłoszenie upadłości dłużnika nie pozbawia jego małżonka prawa do udziału w majątku wspólnym oraz w poszczególnych składnikach należących do tego majątku.

Sąd Okręgowy w P. podzielił przytoczony pogląd, toteż apelację wnioskodawcy od postanowienia Sądu Rejonowego oddalił postanowieniem z dnia 18 grudnia 2007 r.

Skarga kasacyjna wnioskodawcy - oparta na podstawie pierwszej z art. 398³ k.p.c. - zawiera zarzut naruszenia art. 124 ust. 1 i 3 w związku z art. 61 i 62 Prawa upadłościowego i naprawczego, art. 124 ust. 3 w związku z art. 361 pkt 2 i 3, art. 372 Prawa upadłościowego i naprawczego oraz art. 53 k.r.o., w związku z art. 70 Prawa upadłościowego i naprawczego, a także art. 5 k.c. w związku z art. 124 ust. 1 i 3 Prawa upadłościowego i naprawczego związku z art. 62, 61 i art. 372 Prawa upadłościowego i naprawczego, i zmierza do uchylenia powyższego postanowienia oraz przekazania sprawy sądowi drugiej instancji do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Upadłość wnioskodawcy została ogłoszona postanowieniem z dnia 25 maja 2004 r., a z dniem 20 stycznia 2005 r. weszła w życie ustawa z dnia 17 czerwca 2004 r. o zmianie ustawy Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2004 r., Nr 162, poz. 1691), która wprowadziła istotne zmiany dotyczące skutków ogłoszenia upadłości osoby pozostającej w związku małżeńskim oraz związane z uchyleniem, umorzeniem bądź zakończeniem postępowania upadłościowego. Zmiany te dotyczyły m.in. treści przepisów

zawartych w art. 42, 46 i 53 k.r.o. Zgodnie z art. 5 ust. 1 ustawy z dnia 17 czerwca 2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (...), przepisy ustawy stosuje się do stosunków prawnych w niej unormowanych, chociażby powstały przed jej wejściem w życie, chyba że przepisy ust. 2–7 stanowią inaczej. Według art. 5 ust. 4 tej ustawy, jeżeli w dniu wejścia w życie ustawy stosunki majątkowe między małżonkami nie podlegały wspólności ustawowej, ani nie były określone przez umowę majątkową małżeńską, między małżonkami istnieje przymusowy ustrój majątkowy w rozumieniu ustawy. Przepis ten będzie miał zastosowanie do stosunków majątkowych małżeńskich między wnioskodawcą i uczestniczką postępowania istniejących w okresie już po ogłoszeniu upadłości, gdy ustała między nimi wspólność ustawowa. Sprawa, w której wniesiono skargę kasacyjną, dotyczy konsekwencji prawnych w odniesieniu do nieruchomości stanowiącej składnik majątku wspólnego wnioskodawcy i uczestniczki postępowania w chwili ogłoszenia upadłości. Do oceny tego stanu prawnego będą miały zastosowanie przepisy kodeksu rodzinnego i opiekuńczego obowiązujące w chwili ogłoszenia upadłości wnioskodawcy albowiem zgodnie z art. 5 ust. 5 pkt 3 ustawy z dnia 17 czerwca 2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (...) przepisy dotychczasowe stosuje się do: podziału majątku wspólnego małżonków (...), jeżeli wspólność majątkowa małżeńska ustała przed wejściem ustawy w życie. Zważywszy na treść tego przepisu, uzasadnione będzie stosowanie do oceny konsekwencji prawnych ogłoszenia upadłości wnioskodawcy przepisów art. 42 oraz art. 46 k.r.o. w brzmieniu obowiązującym w chwili ogłoszenia upadłości wnioskodawcy, które wiążą się z podziałem majątku wspólnego małżonków (art. 46 k.r.o.) w następstwie ustania wspólności ustawowej i powstania wspólności, do której stosuje się odpowiednio przepisy o wspólności ułamkowej (art. 42 k.r.o.).

Powołany przez wnioskodawcę przepis art. 124 ust. 1 ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze ma zastosowanie zarówno do upadłości likwidacyjnej (o której mowa w art. 15 ustawy), jak i upadłości z możliwością zawarcia układu (o której mowa w art. 14 ust. 1 ustawy). Przepis art. 124 ust. 1 ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze nie stanowi *expressis verbis*, że z chwilą ogłoszenia upadłości osoby pozostającej w związku małżeńskim, w którym obowiązywał

ustawowy ustrój majątkowy małżeński, mienie wchodzące w skład majątku wspólnego upadłego i jego małżonka, staje się własnością upadłego. Do takiego wniosku nie prowadzi także wykładnia tego przepisu.

Art. 124 ust. 1 zdanie pierwsze ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze stanowi m.in. że w razie ogłoszenia upadłości jednego z małżonków z mocy prawa z dniem ogłoszenia upadłości ustaje wspólność ustawowa między małżonkami. Ustanie wspólności ustawowej wywiera według przepisów kodeksu rodzinnego i opiekuńczego skutki prawne odnoszące się do przedmiotów majątkowych nabytych w trakcie obowiązywania wspólności ustawowej (majątku wspólnego), co do którego zgodnie z art. 42 k.r.o. – według tego artykułu w brzmieniu obowiązującym w chwili ogłoszenia upadłości wnioskodawcy - stosuje się odpowiednio przepisy o współwłasności ułamkowej, a ponadto wywiera skutki prawne na przyszłość, gdyż następstwem ustania wspólności ustawowej było powstanie rozdzielności majątkowej między małżonkami (art. 54 k.r.o. w brzmieniu poprzednio obowiązującym). Dalsze skutki prawne są następstwem przekształcenia wspólności ustawowej w stosunku do składników majątku wspólnego o charakterze łącznym (bezułamkowym) we wspólność majątkową ułamkową. Skutki te są ściśle związane z charakterem tej wspólności, do której mają zastosowanie, przepisy o współwłasności rzeczy, o której mowa w art. 196 § 1 k.c. Oboje małżonkowie posiadają określone udziały w majątku wspólnym, które co do zasady zawartej w art. 43 § 1 k.r.o., są równe. Z tą chwilą zarząd dotychczasowymi składnikami majątku wspólnego poddany jest regulacji prawnej dotyczącej współwłasności (art. 200-209 k.c. w związku z poprzednio obowiązującą treścią art. 42 k.r.o., a obecnie w związku z art. 46 k.r.o. i art. 1035 k.c.). Od tej też chwili dopuszczalne jest rozporządzanie przez małżonków zarówno udziałem każdego z nich w majątku wspólnym (art. 198 k.c. w związku z poprzednio obowiązującą treścią art. 42 k.r.o., a obecnie w związku z art. 46 k.r.o. i art. 1035 k.c.), jak też udziałem w poszczególnych składnikach tego majątku (art. 46 k.r.o. w związku z art. 1036 k.c.). Dopuszczalne jest, zarówno żądanie podziału *quoad usum*, umowne zniesienie stosunku wspólności majątkowej (art. 46 k.r.o. w związku z art. 1037 § 1 k.c.), jak również żądanie sądowego zniesienia tego stosunku w drodze podziału majątku (art. 46 k.r.o. w związku z art. 1037 k.c.). Możliwe jest przy tym żądanie

ustalenia nierównych udziałów w majątku wspólnym (art. 43 § 2 k.r.o.). Co istotne – dla rozstrzygnięcia o zasadności skargi kasacyjnej - ustanie wspólności ustawowej, według przepisów k.r.o., powoduje jedynie zmianę rodzaju wspólności (ta obejmuje rzeczy i prawa wchodzące w skład majątku wspólnego) łącznej (bezudziałowej) we wspólność, do której mają odpowiednie zastosowanie przepisy o współwłasności ułamkowej. Podmioty, tj. małżonkowie, do których należą rzeczy i prawa wchodzące w skład majątku wspólnego, nie zmieniają się tylko na skutek ustania wspólności ustawowej.

Powyższe konsekwencje prawne wynikające z ustania wspólności ustawowej o charakterze łącznym (bezułamkowym) i przekształcenia jej we wspólność o charakterze ułamkowym, podlegają istotnej modyfikacji w regulacji zawartej w art. 124 ust. 1 i 3 ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze, według których po ogłoszeniu upadłości – skutkiem czego jest ustanie wspólności ustawowej - majątek wspólny wchodzi do masy upadłości, wyłączony jest podział majątku wspólnego, a ponadto małżonek upadłego może jedynie dochodzić należności z tytułu udziału w majątku wspólnym zgłaszając tę wierzytelność sędziemu-komisarzowi. Przepisy ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze nie zawierają odrębnej regulacji dotyczącej zasad zarządu składnikami majątku wspólnego, jak również możliwości rozporządzania udziałem małżonka upadłego w majątku wspólnym, czy w poszczególnych składnikach tego majątku. W przypadku ogłoszenia upadłości likwidacyjnej mieniem wchodzącym w skład masy upadłości zarządza i rozporządza wyłącznie syndyk masy upadłości (art. 173 w związku z art. 75 ust. 1 ustawy), w przypadku zaś ogłoszenia upadłości z możliwością zawarcia układu – zarządca (art. 182), bądź upadły w razie ustanowienia zarządu własnego upadłego (art. 76). Ze względu na wyłączenie podziału majątku wspólnego dochodzenie ustalenia nierównych udziałów w majątku wspólnym uznać należy za dopuszczalne jedynie w ramach i na potrzeby badania zgłoszonej sędziemu-komisarzowi, w trybie art. 124 ust. 3 ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze, wierzytelności małżonka upadłego obejmującej należność z tytułu udziału w majątku wspólnym. Za niedopuszczalne należy uznać rozporządzenie udziałem w majątku wspólnym, bądź udziałem w poszczególnych jego składnikach należących do upadłego bądź jego małżonka albowiem w skład

masy upadłości wchodzi „majątek wspólny” jako całość składników majątkowych wchodzących do tak określonej masy majątkowej, nie zaś udziały w tej masie majątkowej upadłego i jego małżonka, co będzie bliżej wyjaśnione w dalszej części uzasadnienia.

Oceniając powyższe następstwa prawne będące skutkiem ogłoszenia upadłości i wynikające z art. 124 ust. 1 i 3 ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze, uzasadniony jest wniosek, że odbiegają one w istotny sposób od konsekwencji prawnych z art. 42 k.r.o. - według treści obowiązującej do dnia 20 stycznia 2005 r. - w związku z art. 196 i następnymi kodeksu cywilnego w przypadku ustania wspólności ustawowej i stosowania odpowiednio do majątku, który był nią objęty, przepisów o współwłasności w częściach ułamkowych, jak również odbiegają od konsekwencji prawnych wynikających z art. 46 k.r.o. Te odmienne konsekwencje prawne dotyczą wyłączenia możliwości podziału majątku wspólnego, zasad zarządu majątkiem wspólnym, możliwości rozporządzania udziałem w majątku wspólnym, bądź udziałem w poszczególnych przedmiotach należących do tego majątku, czy też sposobu dochodzenia przez małżonka upadłego ustalenia nierównych udziałów w majątku wspólnym. Część z tych następstw – dotycząca zarządu, zakazu rozporządzania udziałem i poszczególnymi składnikami majątku wspólnego, czy wyłączenia możliwości podziału – nie jest przy tym odbiciem praw, jakie do składników majątku wspólnego przysługują upadłemu i jego małżonkowi, lecz tego jedynie, że składniki majątku wspólnego są objęte postępowaniem upadłościowym stanowiącym rodzaj postępowania egzekucyjnego o charakterze uniwersalnym, co wiąże się – podobnie jak w egzekucji singularnej (por. art. 855 k.p.c., art. 931 k.p.c., art. 930 § 2 i 3 k.p.c.) – z ograniczeniami w zakresie zarządu, czy rozporządzania rzeczą i prawami objętymi takim postępowaniem.

Wykładnia językowa, przy uwzględnieniu reguły, że tym samym pojęciem ustawodawca nie nadaje różnych znaczeń, prowadzi do wniosku, że w skład masy upadłości wchodzi składniki majątku wspólnego stanowiącego nadal wspólność upadłego i jego małżonka. „Majątek wspólny” oznacza bowiem zespół rzeczy i praw stanowiących wspólność majątkową upadłego i jego małżonka. Przepisy kodeksu rodzinnego i opiekuńczego posługują się pojęciem „majątku wspólnego” nie tylko

wówczas, gdy trwa wspólność ustawowa (tak w art. 31 k.r.o.), ale także wówczas, gdy wspólność ta ustała i przekształciła się we wspólność, do której mają zastosowanie przepisy o współwłasności ułamkowej (tak w art. 43 k.r.o.). W takim wypadku chodzi jednak o majątek, który był objęty wspólnością ustawową (tak obecnie w art. 46 k.r.o. oraz w art. 42 k.r.o. w brzmieniu poprzednio obowiązującym). Również przepisy kodeksu postępowania cywilnego (art. 566-567), które dotyczą podziału majątku wspólnego po ustaniu wspólności majątkowej, posługują się pojęciem majątku wspólnego w stosunku do tych rzeczy i praw, które wchodziły w skład majątku wspólnego, gdy istniała wspólność ustawowa i które są przedmiotem podziału majątku wspólnego. Z powyższych uregulowań wyprowadzić należy wniosek, że pojęcie „majątku wspólnego” jest nierozzerwalnie związane z istnieniem zarówno węzła wspólności majątkowej o charakterze łącznym – gdy trwa wspólność ustawowa, jak również ułamkowym - od chwili ustania wspólności ustawowej i przekształcenia jej we wspólność ułamkową. Pojęciem „majątku wspólnego” można posługiwać się tylko do czasu zniesienia wspólności ułamkowej orzeczeniem sądu bądź umową zawartą między małżonkami. Dopiero z chwilą dokonania umownego bądź sądowego podziału majątku wspólnego, tj. zniesienia stosunku współwłasności, przestaje istnieć majątek wspólny obejmujący przedmioty nabyte przez małżonków od chwili powstania do chwili ustania wspólności ustawowej.

O tym, że w skład masy upadłości wchodzi rzeczy i prawa stanowiące nadal wspólność upadłego i jego małżonka przekonuje także treść art. 124 ust. 3 ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze, w którym jest mowa o należnościach małżonka upadłego z tytułu udziału w majątku wspólnym. Małżonek upadłego posiada więc nadal udział w majątku wspólnym, z tym że jego uprawnienia wiążące się z takim udziałem przekształcają się w prawo zgłoszenia wierzytelności pieniężnej sędziemu-komisarzowi.

W art. 124 ust. 1 zdanie drugie ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze wyłączono podział majątku wspólnego, który wchodzi do masy upadłości. Gdyby konsekwencją prawną wejścia do masy upadłości przedmiotów należących do majątku wspólnego upadłego i jego małżonka było nabycie ex lege ich własności przez upadłego, to zbędne byłoby formułowanie przez ustawodawcę wyłączenia

podziału tego majątku. Wyłączenie podziału majątku ma sens wówczas, gdy istnieje wspólność majątkowa obejmująca przedmioty wchodzące w skład majątku wspólnego. Odmienna wykładnia prowadziłaby do wniosku, że ustawodawca zawarł przepis zbędny. Takiemu wnioskowaniu sprzeciwia się zakaz dokonywania wykładni *per non est*. Posłużenie się konstrukcją wyłączenia podziału majątku, który a *contrario* wobec braku takiego wyłączenia, podlegałby podziałowi, świadczy o tym, że pojęcie majątku wspólnego nie obejmuje jedynie składników majątkowych tak definiowanych poprzez kryterium zaliczenia ich do tego majątku przed zniesieniem wspólności ustawowej, lecz obejmujące aktywa stanowiące nadal przedmiot wspólności upadłego i jego małżonka.

Wykładnia art. 124 ust. 1 ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze, według której przepis ten przewiduje podział majątku wspólnego *ex lege* byłaby nielogiczna albowiem z normy wyłączającej *expressis verbis* podział majątku wspólnego wyprowadzałoby się wniosek o ustawowym podziale tego majątku następującym *ex lege*.

Za przyjętą wykładnią przepisu art. 124 ust. 1 ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze, wykluczającą przejście *ex lege* na upadłego z chwilą ogłoszenia upadłości składników majątku wspólnego, przemawiają także dalsze argumenty wykładni systemowej i funkcjonalnej. Przepis art. 124 zawarty jest w rozdziale ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze dotyczącym wpływu ogłoszenia upadłości na stosunki majątkowe małżeńskie upadłego. Ustanie wspólności ustawowej nie powoduje, według przepisów kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, przesunięć majątkowych między małżonkami co do składników wchodzących do majątku wspólnego, a jedynie przekształcenie wspólności ustawowej o charakterze łącznym (bezułamkowym) we wspólność ułamkową. Odmiennie od wynikających z ogólnych uregulowań zawartych w przepisach kodeksu rodzinnego i opiekuńczego skutki prawne ustania wspólności ustawowej małżeńskiej w następstwie ogłoszenia upadłości jednego z małżonków powinny wyraźnie wynikać z regulacji przewidującej wyjątkowe rozwiązania w stosunku do rozwiązań ogólnie przyjętych z uwagi na zakaz dokonywania wykładni rozszerzającej wyjątków wyraźnie określonych w ustawie.

W ramach postępowania egzekucyjnego singularnego dochodzi do zajęcia rzeczy bądź praw majątkowych dłużnika, z których następuje – po ich spieniężeniu – zaspokojenie wierzyciela. Samo zajęcie rzeczy, chociażby stanowiących własność osoby trzeciej, nie powoduje w egzekucji singularnej zmiany osoby, do której należy zajęta rzecz bądź prawo. Zmiany takie wywołuje dopiero sprzedaż egzekucyjna. Postępowanie upadłościowe jest swego rodzaju postępowaniem egzekucyjnym o charakterze uniwersalnym i zmierza do zaspokojenia wierzytelności wielu wierzycieli z całego majątku jednego dłużnika. Również wszczęcie postępowania upadłościowego, w trakcie którego następuje zaliczenie określonego składnika majątkowego do masy upadłości nie powoduje zmian w sferze praw osoby trzeciej do danego składnika majątkowego, gdyż zaliczenie określonego składnika do masy upadłości ma skutki prawne podobne do zajęcia w postępowaniu egzekucyjnym. Również sam upadły nie traci przysługujących mu praw do składników mienia zaliczonych do masy upadłości. Takie zmiany są dopiero następstwem sprzedaży dokonanej w postępowaniu upadłościowym (art. 313 ust. 1 ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze). Pozbawienie tych praw małżonka upadłego w następstwie samego tylko ogłoszenia upadłości jego małżonka byłoby od tej zasady wyjątkiem.

Zważywszy na cel postępowania upadłościowego zasadnie Sąd Okręgowy zwrócił uwagę na to, że ratio legis ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze było dążenie do zagwarantowania jak najpełniejszego zaspokojenia wierzycieli, nie zaś do poprawienia sytuacji majątkowej upadłego i to kosztem majątku jego małżonka. Stąd też cel regulacji ustawowej – wyrażony wprost w art. 1 ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze – musi być uwzględniony przy wykładni budzących wątpliwości interpretacyjne przepisów zawartych w art. 124 tej ustawy. W tym kontekście należało rozważyć konsekwencje prawne wynikające z art. 372 ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze, według którego zmiany stosunków prawnych dokonane na podstawie przepisów ustaw obowiązują upadłego i drugą stronę również po umorzeniu lub zakończeniu postępowania upadłościowego, nadto z wyjątkami określonymi w art. 372 ust. 2 tej ustawy, w razie uchylecia postępowania upadłościowego. Przepis art. 372 ustawy ma także zastosowanie do zmian w stosunkach majątkowych małżeńskich spowodowanych ogłoszeniem

upadłości. Przyjęcie, że z chwilą ogłoszenia upadłości upadły nabywałby ex lege składniki majątku wspólnego prowadziłoby do definitywnego i nieodwracalnego nabycia przez upadłego do jego majątku osobistego tych składników majątkowych, które nie uległy zbyciu w ramach likwidacji masy upadłości po umorzeniu, zakończeniu bądź uchyleniu postępowania upadłościowego. Taka sytuacja mogłaby mieć miejsce nie tylko w przypadkach podanych przez Sąd Okręgowy, objętych przepisami art. 361 pkt 2 i 3 ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze, ale także wtedy, gdy doszłoby np. do uchylenia postępowania upadłościowego (art. 371 ustawy). Tymczasem postanowienie o ogłoszeniu upadłości jest skuteczne i wykonalne w dniu jego wydania. Późniejsze uchylenie wszczętego postępowania upadłościowego na skutek prawomocnego odrzucenia bądź oddalenia wniosku o upadłość pozostałoby bez wpływu na stosunki prawne dotyczące przedmiotów wchodzących w skład majątku wspólnego upadłego i jego małżonka i to niezależnie od tego, czy małżonek upadłego, względnie na skutek zajęcia tego uprawnienia wierzyciel małżonka upadłego, zgłosił sędziemu-komisarzowi wierzytelność, o której mowa w art. 124 ust. 3 ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze. Wbrew stanowisku wyrażonemu w skardze kasacyjnej, w przypadkach, których dotyczą przepisy art. 361 pkt 2 i 3 ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze, małżonek upadłego jako wierzyciel miałby bardzo ograniczony wpływ na zapobieżenie umorzeniu postępowania upadłościowego. Przepisy art. 361 pkt 2 i 3 Prawa upadłościowego i naprawczego dotyczą umorzenia postępowania upadłościowego z powodu: nie złożenia przez wierzycieli zaliczek na koszty postępowania upadłościowego przy braku płynnych funduszy na te koszty (art. 361 pkt 2) oraz z powodu żądania umorzenia postępowania przez wszystkich wierzycieli, którzy zgłosili swoje wierzytelności (art. 361 pkt 3). Tylko w tym ostatnim wypadku małżonek upadłego miałby realny wpływ na to, by nie doszło do umorzenia postępowania upadłościowego, a w konsekwencji, aby była możliwość zgłoszenia, ewentualnie później zaspokojenia z funduszy masy upadłości wierzytelności, o której mowa w art. 124 ust. 3 Prawa upadłościowego i naprawczego. Można wprawdzie bronić stanowiska, że nabycie przez upadłego składników majątku wspólnego służyłoby zasadniczemu celowi postępowania upadłościowego, tj. dążeniu do zaspokojenia wierzycieli, ten cel jednak odpadałby w razie

umorzenia, zakończenia bądź uchylenia postępowania upadłościowego bez zbycia wszystkich składników masy upadłości, obejmujących składniki majątku wspólnego. Założenie przejęcia przez upadłego składników majątku wspólnego tym bardziej jest nieuzasadnione w postępowaniu upadłościowym z możliwością zawarcia układu, którego celem jest uniknięcie zaspokojenia wierzycieli w drodze likwidacji majątku upadłego. Negatywne, majątkowe skutki dla małżonka upadłego wynikające z ogłoszenia upadłości i nabycia ex lege przez upadłego przedmiotów wchodzących do majątku wspólnego, obciążałyby dalej małżonka upadłego, a także jego wierzycieli. Wszczęcie postępowania upadłościowego i zaliczenie majątku wspólnego do masy upadłości eliminuje możliwość skierowania do składników majątku wspólnego egzekucji przez wierzycieli małżonka upadłego dłużnika. Stan taki trwałby nadal także po zakończeniu, umorzeniu bądź uchyleniu postępowania upadłościowego, gdyby z chwilą wszczęcia postępowania upadłościowego następował ex lege podział majątku wspólnego w ten sposób, że składniki tego majątku przypadłyby upadłemu. W ten sposób doszłoby do polepszenia sytuacji majątkowej upadłego kosztem majątku jego małżonka, który jedynie zachowywałby wierzytelność pieniężną obejmującą należności z tytułu jego udziału w majątku wspólnym. Wykluczenie dążenia ustawodawcy do osiągnięcia celu w postaci poprawy sytuacji majątkowej upadłego kosztem sytuacji majątkowej jego małżonka nie jest konsekwencją zastosowania w sprawie przez sąd drugiej instancji przepisu art. 5 k.c., lecz reguły – stanowiącej podstawę procesu wykładni prawa – że ustawodawca dąży do osiągnięcia racjonalnych i zgodnych z zasadami współżycia celów. Dlatego bezzasadny był podniesiony w tym kontekście w skardze kasacyjnej zarzut naruszenia art. 5 k.c. w związku z art. 124 ust. 1 i 3, art. 61, 62 i art. 372 Prawa upadłościowego i naprawczego.

Przepisy prawa materialnego zawarte w kodeksie rodzinnym i opiekuńczym przewidują możliwość zaspokojenia się wierzyciela jednego z małżonków pozostającego w ustroju ustawowej wspólności majątkowej z przedmiotów majątkowych wchodzących w skład majątku wspólnego (art. 41 k.r.o.), czemu odpowiadają odpowiednie regulacje proceduralne związane z postępowaniem klauzulowym i egzekucyjnym (por. art. 787 k.p.c., art. 787¹ k.p.c. i art. 787² k.p.c.). Wówczas małżonek dłużnika musi znosić postępowanie egzekucyjne skierowane

do składników majątku wspólnego stanowiących ich współwłasność łączną. Wymaga przy tym podkreślenia, że małżonek dłużnika w postępowaniu egzekucyjnym singularnym może odpowiadać wobec wierzycieli swojego małżonka-dłużnika tylko tymi składnikami, które wchodzą w skład majątku wspólnego, a więc objętego wspólnością łączną (bezułamkową) obu małżonków. W regulacji zawartej w art. 124 ust. 1 ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze można dostrzec również określenie zasady odpowiedzialności wobec wierzycieli upadłego majątkiem wspólnym upadłego i jego małżonka, z tą różnicą, że dotyczącej wszystkich wierzycieli oraz całego majątku wspólnego upadłego i jego małżonka. Masa upadłości, jak stanowi art. 61 ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze, służy zaspokojeniu wierzycieli. Z uwagi na zasadniczy cel postępowania upadłościowego określony w art. 1 ust. 1 ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze – wspólne dochodzenie roszczeń wierzycieli od niewypłacalnego dłużnika - przejście ex lege na rzecz upadłego przedmiotów wchodzących w skład majątku wspólnego jest zbędne dla realizacji tego celu postępowania upadłościowego. Zaliczenie składników majątku wspólnego do masy upadłości z wyłączeniem podziału tego majątku uzasadnione jest względami pragmatycznymi i ma służyć sprawnemu przebiegowi postępowania upadłościowego – które mogłoby zostać spowolnione toczącym się w tym czasie postępowaniem o podział majątku wspólnego - jak również ma umożliwić spieniężenie składników majątku wspólnego w ramach likwidacji masy upadłości i uzyskanie z tego majątku funduszy masy upadłości. Realizacja tych celów nie wymaga przejścia na rzecz upadłego wyłącznego prawa do wszystkich składników majątku wspólnego, gdyż jest zagwarantowana także wtedy, gdy zaliczenie majątku wspólnego do masy upadłości z wyłączeniem możliwości podziału tego majątku oznacza jedynie konieczność znoszenia przez małżonka upadłego egzekucji uniwersalnej, jaką jest postępowanie upadłościowe. W zamian za konieczność znoszenia objęcia postępowaniem upadłościowym składników majątku wspólnego oraz wyłączenia prawa podziału tego majątku małżonek upadłego uzyskuje uprawnienie zgłoszenia sędziemu-komisarzowi wierzytelności obejmującej należności z tytułu udziału w majątku wspólnym, wchodzącym do masy upadłości (art. 124 ust. 3 Prawa upadłościowego i naprawczego). Sama potencjalna

możliwość zgłoszenia takiej wierzytelności przez małżonka upadłego sędziemu-komisarzowi nie oznacza, że ex lege upadły nabywa prawa majątkowe do wszystkich składników majątku wspólnego. Tym bardziej należy wykluczyć taki zamiar ustawodawcy w sytuacji, gdy postanowienie o ogłoszeniu upadłości jako skuteczne i wykonalne z chwilą jego ogłoszenia jest obarczone pewną dozą ryzyka, że wszczęte na tej podstawie postępowanie upadłościowe może zostać uchylone na skutek prawomocnego odrzucenia bądź oddalenia wniosku o upadłość względnie umorzone z powodu braku odpowiednich środków na to postępowanie, czy też na skutek żądania wszystkich wierzycieli.

Przyjęcie, że w skład masy upadłości wchodzi rzeczy i prawa stanowiące nadal wspólność majątkową upadłego i jego małżonka nie przesądza kwestii rodzaju tej wspólności, a mianowicie, czy jest to nadal wspólność łączna (bezułamkowa), czy też ułamkowa, jak to przyjął Sąd Okręgowy. W przypadku przekształcenia się, na podstawie art. 42 k.r.o. wspólności ustawowej (bezułamkowej) we wspólność ułamkową – w miejsce trzech mas majątkowych – majątków osobistych upadłego i jego małżonka oraz majątku wspólnego, powstają dwie masy majątkowe: majątki osobiste upadłego i jego małżonka, w skład których wchodzi rzeczy i prawa z ich majątków osobistych przed ustaniem wspólności ustawowej oraz udziały w poszczególnych przedmiotach majątku wspólnego. W takim wypadku składniki majątku upadłego należące do niego w chwili ogłoszenia upadłości wchodziłyby do masy upadłości na podstawie art. 61 i art. 62 ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze. Posłużenie się w art. 124 ust. 1 ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze pojęciem majątku wspólnego obejmującego udziały ułamkowe w majątku wspólnym upadłego i jego małżonka byłoby więc metodologicznie niewłaściwe, gdyż w stosunku do udziału ułamkowego upadłego w majątku wspólnym ustawodawca regulowałby tę samą materię co przepisami art. 61 i art. 62 ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze. Takiemu wnioskowi sprzeciwia się zakaz wykładni per non est. Użycie w art. 124 ust. 1 ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze pojęcia „majątku wspólnego” oznacza że do masy upadłości wchodzi wszystkie składniki majątku wspólnego, objętego wspólnością łączną w chwili ogłoszenia upadłości i w takiej właśnie postaci. Ze względu na wejście tych składników do masy upadłości z chwilą ogłoszenia upadłości nie

następuje przekształcenie majątku wspólnego we wspólność o charakterze ułamkowym mimo ustania wspólności ustawowej. Skutek wynikający z art. 42 k.r.o. – w postaci powstania wspólności ułamkowej - może ziścić się dopiero wtedy, gdy postępowanie upadłościowe zostanie umorzone, uchylone, bądź zakończone bez zbycia wszystkich składników majątku wspólnego, które weszły do masy upadłości. Z tą bowiem chwilą mienie wchodzące w skład majątku wspólnego przestanie wchodzić do masy upadłości, a co się z tym wiąże, nie będzie objęte wyłączeniem podziału z art. 124 ust. 1 ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze, który jest funkcjonalnie związany z samym postępowaniem upadłościowym. Taką wykładnię uzasadnia posłużenie się przez ustawodawcę terminem „majątku wspólnego”, który wchodzi do masy upadłości, co oznacza, że majątek ten zostaje objęty postępowaniem upadłościowym w takiej postaci prawnej, jaka istniała w chwili ogłoszenia upadłości. Ponadto ustawodawca posłużył się konstrukcją wyłączenia podziału majątku wspólnego po ogłoszeniu upadłości jednego z małżonków. Tego rodzaju konstrukcja jest cechą charakterystyczną wspólności łącznej (por. art. 35 k.r.o. oraz art. 863 § 2 k.c.), nie zaś wspólności ułamkowej. Przekształcenie wspólności ustawowej (bezułamkowej) we wspólność ułamkową wiąże się zawsze z koniecznością ustalenia wysokości udziałów małżonków w majątku wspólnym, gdyż udziały w majątku wspólnym, zgodnie z art. 43 § 1 k.r.o., są równe tylko co do zasady. Z ważnych powodów, według art. 43 § 2 k.r.o., każdy z małżonków może żądać ustalenia nierównych udziałów. Tego rodzaju żądanie, po ogłoszeniu upadłości, może być jedynie zgłoszone tylko dla określenia wysokości wierzytelności, o której mowa w art. 124 ust. 3 ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze. Wówczas będzie badana przez sędziego komisarza jako przesłankę rozstrzygnięcia o wierzytelności małżonka zgłoszonej do masy upadłości. Dlatego nie jest możliwe określenie wysokości udziału małżonków w majątku wspólnym poza zgłoszeniem wierzytelności zgodnie z art. 124 ust. 3 ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze. Prowadziłoby to do możliwych niespójności pomiędzy rozstrzygnięciem sędziego-komisarza, a np. wpisami w księgach wieczystych, które mogłyby jedynie odzwierciedlać zasadę wynikającą z art. 43 § 1 k.r.o. Zasadniczy jednak argument wykluczający przekształcenie się wspólności łącznej we wspólność ułamkową wynika stąd, że w takim wypadku w skład masy upadłości nie

wchodziłyby składniki objęte bezułamkową wspólnością majątkową upadłego i jego małżonka, lecz udziały upadłego i jego małżonka w majątku wspólnym i poszczególnych składnikach tego majątku. Masa upadłości obejmowałaby mienie stanowiące własność upadłego (art. 61 i 62 ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze) oraz osoby trzeciej – małżonka upadłego, stanowiące jego majątek osobisty. Brak byłoby racjonalnego wytłumaczenia braku regulacji prawnej w przepisach ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze pozbawiającej małżonka upadłego prawa zarządu tą częścią jego majątku osobistego. Zasada odpowiedzialności małżonka upadłego wobec wierzycieli upadłego wynikająca z art. 124 ust. 1 ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze – podobnie jak w regulacji zawartej w przepisach k.r.o. – dotyczy odpowiedzialności małżonka dłużnika składnikami majątku wspólnego (objętego wspólnością łączną), które nie tracą takiego charakteru w związku z objęciem ich postępowaniem upadłościowym prowadzonym przeciwko upadłemu pozostającemu w związku małżeńskim.

Przyjętej wykładni przepisu art. 124 ust. 1 ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze nie wyklucza treść przepisu art. 372 tej ustawy analizowana w kontekście przepisu art. 53 § 2 k.r.o., zgodnie z którym w razie umorzenia, ukończenia lub uchylenia postępowania upadłościowego, między małżonkami powstaje ustawowy ustrój majątkowy. Przepis art. 53 § 2 k.r.o. – obowiązujący od 20 stycznia 2005 r. - działa na przyszłość dopiero do przedmiotów nabywanych przez upadłego i jego małżonka po uchyleniu, umorzeniu bądź zakończeniu postępowania upadłościowego, a nie do składników majątku wspólnego istniejących w chwili ogłoszenia upadłości.

Wymaga rozważenia także argument podnoszony przez wnioskodawcę, że przyjęcie, iż małżonek upadłego z chwilą ogłoszenia upadłości nie traci udziału w majątku wspólnym oznacza, że w razie umorzenia postępowania upadłościowego, jego uchylenia bądź zakończenia z uwagi na treść przepisu art. 372 ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze zachowa on zarówno udział w majątku wspólnym, jak również wierzytelność, o której mowa w art. 124 ust. 3 tej ustawy. Ocena tego zagadnienia wymaga określenia celu uregulowania zawartego w art. 124 ust. 3 ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze. Treść tego przepisu jest ściśle związana z art. 124 ust. 1 tej ustawy wyłączającej podział majątku

wspólnego, mimo ustania wspólności ustawowej, jak również zaliczającej majątek wspólny do masy upadłości, która służy zaspokojeniu wierzycieli upadłego. Z tego względu w trakcie postępowania upadłościowego może dojść – co jest zasadą - do zbycia składników majątku wspólnego wchodzących w skład masy upadłości. W takim wypadku w razie późniejszego uchylenia, umorzenia bądź zakończenia postępowania upadłościowego nie istniałby już majątek wspólny, który podlegałby podziałowi. Interes majątkowy małżonka upadłego nie byłby w żaden sposób chroniony. Regulacja zawarta w art. 124 ust. 3 ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze służy złagodzeniu tych negatywnych dla sfery praw majątkowych małżonka upadłego skutków prawnych będących następstwem zaliczenia majątku wspólnego do masy upadłości i ponoszenia tą częścią majątku odpowiedzialności wobec wierzycieli upadłego. Z tego względu małżonek może zgłosić wierzytelność sędziemu-komisarzowi, a po umieszczeniu jej na liście wierzytelności może uczestniczyć w podziale funduszy masy upadłości, według kolejności przewidzianej w art. 342 ust. 1 pkt 3 ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze. Źródłem zaspokojenia tej wierzytelności są fundusze masy upadłości pochodzące m.in. ze spieniężenia składników majątku upadłego i majątku wspólnego upadłego i jego małżonka. Wysokość wierzytelności małżonka, o której mowa w art. 124 ust. 3 ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze, powinna odpowiadać wysokości udziału, jaki w majątku wspólnym miałby ten małżonek, gdyby dochodziło do podziału majątku wspólnego (art. 43 § 1 k.r.o.). W ramach postępowania dotyczącego zgłoszenia wierzytelności możliwe jest przy tym żądanie ustalenia nierównych udziałów w majątku wspólnym. W ramach badania zgłoszonej przez małżonka upadłego wierzytelności ma przy tym zastosowanie domniemanie zawarte w art. 124 ust. 4 ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze, według którego domniemywa się, że majątek wspólny powstały w okresie prowadzenia przedsiębiorstwa przez upadłego został nabyty ze środków pochodzących z dochodów uzyskanych z prowadzenia tego przedsiębiorstwa.

Zgodnie z art. 372 ust. 1 ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze, zmiany stosunków prawnych dokonane na podstawie przepisów ustawy obowiązują upadłego i drugą stronę również po umorzeniu lub zakończeniu postępowania upadłościowego. Z wyjątkami określonymi w art. 372 ust. 2 tej ustawy zasada ta ma

odpowiednie zastosowanie także w razie uchylenia postępowania upadłościowego. Przepisy te dotyczą także zmian w sferze stosunków majątkowych małżeńskich między upadłym i jego małżonkiem. Oznacza to, że utrzymują się skutki prawne będące następstwem ogłoszenia upadłości, tj. ustanie wspólności ustawowej oraz powstanie rozdzielności majątkowej od chwili ogłoszenia upadłości do chwili umorzenia, ukończenia bądź uchylenia postępowania upadłościowego. Ustają natomiast skutki wynikające z art. 124 ust. 1 polegające na tym, że składniki majątku wspólnego, wchodziły w skład masy upadłości. Dlatego też z tą chwilą składniki majątku wspólnego, które nie zostały zbyte w postępowaniu upadłościowym, stają się wspólnością - upadłego i jego małżonka – do której mają odpowiednie zastosowanie przepisy o współwłasności ułamkowej (art. 42 k.r.o. według brzmienia tego przepisu przed zmianą, obecnie art. 46 k.r.o. w związku z art. 1035 k.c.). Przestaje także obowiązywać zakaz dokonania podziału tego majątku. Jak bowiem już wcześniej to zaznaczono, zakaz podziału majątku wspólnego jest ściśle związany z zapewnieniem sprawnego przebiegu postępowania upadłościowego w celu zaspokojenia wierzycieli upadłego. Wyłączenie podziału majątku wspólnego, o którym mowa w art. 124 ust. 1 ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze, nie można uznać za zmianę stosunków prawnych dokonaną na podstawie przepisów ustawy, o której mowa w art. 372 ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze, która miałyby obowiązywać do składników majątku wspólnego po uchyleniu, umorzeniu bądź zakończeniu postępowania upadłościowego. Zważywszy na treść art. 372 oraz art. 263 ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze małżonek upadłego zachowuje prawo do dochodzenia wierzytelności (albo jej nieuznanej części) w stosunku do upadłego, o której mowa w art. 124 ust. 3 tej ustawy, także po umorzeniu bądź zakończeniu postępowania upadłościowego: w całości - gdy w toku postępowania upadłościowego doszło do zbycia wszystkich składników majątku wspólnego – bądź w ograniczonym zakresie – pomniejszonym o wartość udziału tego małżonka w tych składnikach majątku wspólnego, które nie zostały zbyte w trakcie postępowania upadłościowego. W przypadku umieszczenia na liście wierzytelności zgłoszonej przez małżonka wierzytelności wymienionej w art. 124 ust. 3 ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze, w razie zachowania części majątku wspólnego

uwzględniając przepis art. 264 ust. 1 ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze – według którego po zakończeniu lub umorzeniu postępowania upadłościowego wyciąg z zatwierdzonej przez sędziego komisarza listy wierzytelności jest tytułem egzekucyjnym przeciwko upadłemu – możliwe jest wniesienie przez upadłego powództwa przeciwegzekucyjnego w razie zachowania całości bądź części składników majątku wspólnego także po umorzeniu bądź zakończeniu postępowania upadłościowego.

Przyjętej wykładni przepisów art. 124 ust. 1 i 3 ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze wykluczającej nabycie przez upadłego z mocy prawa z chwilą ogłoszenia upadłości składników wchodzących do majątku wspólnego upadłego i jego małżonka nie podważa treść przepisów art. 61 i 62 tej ustawy. Przepis art. 61 określa datę powstania masy upadłości oraz cel, do którego służy masa upadłości, natomiast art. 62 określa skład masy upadłości. Z uregulowań zawartych w tych przepisach wynika, że masę upadłości tworzy majątek należący do upadłego w dniu ogłoszenia upadłości oraz nabyty przez upadłego w toku postępowania upadłościowego. Przepisy art. 61 i art. 62 ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze nie stanowią podstawy do nabycia przez upadłego jakiegokolwiek nowego składnika majątkowego z chwilą ogłoszenia upadłości. Przepisy te stanowią jedynie o majątku, który należał już w chwili ogłoszenia upadłości do upadłego oraz który upadły nabył po ogłoszeniu upadłości. Część majątku upadłego pozostającego w związku małżeńskim w chwili ogłoszenia upadłości stanowią przedmioty wchodzące w myśl art. 31 k.r.o. do majątku wspólnego upadłego i jego małżonka, objętego w chwili ogłoszenia upadłości wspólnością ustawową (łącną). Tak określona masa majątkowa, stanowiąca nadal wspólność upadłego i jego małżonka, jako majątek wspólny, wchodzi, na mocy odrębnej regulacji zawartej w art. 124 ust. 1 ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze, w skład masy upadłości. Masa upadłości, przy uwzględnieniu normy art. 124 ust. 1 ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze, obejmuje więc nie tylko składniki należące do upadłego w dniu ogłoszenia upadłości oraz nabyte przez upadłego w toku postępowania upadłościowego (art. 61 i 62 Prawa upadłościowego i naprawczego), ale także składniki wchodzące do majątku wspólnego upadłego i jego małżonka. Majątek ten nie obejmuje rzeczy i praw, które należą wyłącznie do majątku osobistego osoby

trzeciej – małżonka upadłego. Dlatego nie można przyjąć, że są to składniki mienia nienależące do upadłego, o których jest mowa w art. 70 Prawa upadłościowego i naprawczego. Wyłączeniu z masy upadłości, na podstawie tego przepisu, podlegają jedynie przedmioty wchodzące w skład majątku osobistego małżonka upadłego albowiem te nie stanowią mienia upadłego, lecz należą wyłącznie do małżonka upadłego.

Z tych przyczyn orzeczono, jak w postanowieniu.